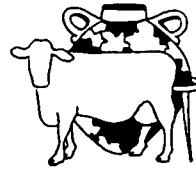

חדשות מן העבר

טיפוח היום ואז

שלמה דורי – ארכיון ומוזיאון הרפת, "יפעת"

בשנת 1938, בעת האסיפה של התאחדות מגדלי הבקר בחיפה התקיים דיון יסודי ראשון על כיווני הטיפוח של פרת חלב בארץ. באסיפה הוצגו שתי גישות יסודיות, על ידי בעלי המקצוע הראשיים. גישה אחת דגלה בדרך בה יש להתבסס על בקר מקומי (בלאדי) ולשפר באופן יסודי את ההזנה ולבצע סלקציה לפרות מצטיינות בתנובה. הנימוקים הנוספים היו: גוף קטן הדורש מנת קיום קטנה, עמידות בפני תנאי אקלים קשים ובפני חלק מן המחלות (בעיקר קדחת קרציות), תכולת חלב עשירה בעיקר בשומן (וגם חלבון, לפי השערה אז), צריכה נמוכה של מזונות מרוכזים יקרים, הפרה זולה מאד והודות לזה אפשר להקים עדרים גדולים יחסית וכך יגדל הובל הדרוש כל כך לקרקעות המדולדלות בחומר אורגני. גישה זאת היתה מוצגת בעיקר על ידי יעקב כבשנה (עצמון).

הגישה השנייה אמרה, שמשק מודרני זקוק לפרה בעלת פוטנציאל ייצור דומה לזה שיש לפרה אירופאית, בעיקר ההולנדית. לכן עלינו ללכת בדרך של הכלאת-דחיקה, עם פרים הולנדיים משובחים על פרות דמשקאיות ובלאדיות. גישה זאת התקבלה על ידי המשתתפים בדיון והביאה אותנו עד ראשית שנות ה-40 ליצור פרה, הדומה פנוטיפית לפרה הולנדית עם תנובה של 4200 ק"ג חלב (1942). השלב הבא היה ב-1946, כשהתברר שבזמן המלחמה העדר ההולנדי סבל אבדות קשות ומצבו היה בכי רע. הוחלט לשלוח את מזכיר ההתאחדות אפרים שמאראגד לקנדה (לאחר שממשלת המנדט הקציבה לנו סכום נכבד

היום, כשמתכנסת ועדת טיפוח ארצית, משתתפים בה מומחים בשטחים שונים: גנטיקה, ביולוגיה, וטרינריה, סטטיסטיקה ולרשותם השגי המדע האחרונים (מיפוי סמנים גנטיים, הנדסה גנטית, הזרעה מלאכותית, העברת עוברים) עם כל האפשרויות של חלוקת הביצית המופרית, שיבוט, מיקרו-כירורגיה, מיון הזרמה לפי המין, ועוד ועוד. בכל העולם ההתקדמות עשתה צעדים ענקיים. אז העברת בקר שחור-לבן מהולנד לארצות-הברית וקנדה במאה ה-19 וטיפוחו בכיוון ומגמות שונים מאשר באירופה, מיצירת גזעי בקר לחלב ולבשר באנגליה, צרפת ובאיהתעלה ג'רזי וגרנסי, נעשתה עבודת הטיפוח יותר כאומנות ומעשה של אנשים בעלי עין חדה ואינטואיציה, מאשר מדע מדויק.

גם בארץ-ישראל ההתחלות היו דומות. בטיפוח הבקר בארץ אנחנו מבחינים בכמה תחנות, אשר הצעידו אותנו למה שיש כיום. הראשונים שהעלו את הרעיון של הכלאת בקר מקומי בפרים אירופאיים, בעיקר הולנדיים, היו הטמפלרים. ב-1910 הם הביאו ארצה פר אוסטר-פריזי בו ביצעו הכלאות עם בקר מקומי בלאדי ובירותי. הכלאות אלה הביאו ליצירת "הפרה הגרמנית", אשר תנובתה היתה פי 6-7 מתנובת הבלאדי. בראשית שנות העשרים התכנסו מומחים לחקלאות מהסקטור היהודי ודנו על גזע הבקר הרצוי והמתאים למשק החקלאי היהודי בארץ. על דיונים אלה נרחיב להלן.

בראשית שנות השלושים התחילו בצעדים הראשונים להנהגת הזרעה מלאכותית בארץ.

אפרים שמאראגד וחי הברון ורופא "החקלאית" הביאו מארה"ב 11,500 פרות, מבכירות ועגלים. תוספת גדולה זאת (שליש מן העדר הארצי) שינתה באופן יסודי את ההרכב הגנטי. כאן יש לציין, שאנחנו הקדמנו ב-20 שנה את אירופה במעבר לבקר הולשטיין-פריזי אמריקאי. במשך השנים האלה גם השתנתה תכנית הטיפוח. לראשונה בעולם, משה היימן הנהיג את תכנית ההמתנה, כלומר ביצוע מספר הזרעות מפר צעיר, והעמדתו בהמתנה עד אשר בנותיו הראשונות המליטו וגבחנו ביצועיהן בהשוואה לבנות גילן מפרים אחרים, באותה תקופה ובאותם משקים. הקפאת זרמה, בה התחיל דן קלי בשנות החמישים המאוחרות שינתה באופן יסודי את האפשרויות הטיפוחיות. בנוסף, העברת נתוני ביקורת החלב למיחשוב בשנות השישים, ביוזמתו של ראובן ברענן, איפשרה עיבוד מהיר ומדוייק של מבחני

במטבע זר) ולברר אפשרויות של יבוא עגלים משם. אחרי לבטים קשים יצא אפרים לקנדה וארה"ב ורכש בקנדה 12 עגלים צעירים ו-48 פרות הרות. גם הוא וגם חברים כאן בארץ התקשו להתרגל למראה הבקר, השונה לחלוטין מן ההולנדי אליו היו רגילים. העגלים חולקו לאגודות להזרעה והפרות רובן למשקי ירושלים ולאחרים. התנבות אשר הניבו פרות אלה אחרי שהמליטו הפליאו אותנו. הן היו בלתי ידועות בעבר – 40 עד 50 ק"ג ליום. בשנת 1947 פרצה מלחמת השחרור, בה אבד לנו שלישי מהעדר הארצי בפעולות איבה, בגלל חוסר מזון והיעדר טיפול נאות. עם תחילת העליה ההמונית נוצר מחסור במזון לאוכלוסייה, כולל של חלב ומוצריו. אז יצאו משלחות של בעלי מקצוע לאירופה והביאו מאוסטרליה, שווייץ, הולנד ודנמרק כמה מאות ראשים מן הגזעים שווייצי חום, הולנדי ודני אדום.

בתחנה לחקר החקלאות – רחובות – 1933 מימין: פרופ. וולקני, ארטור רופין, פרופ. א. פרנקל יהושע חנקין, י. גרודסקי, קצין מחוז – קופרמן.

אין. לכן אין מה לדבר על יבוא בקר משובח ארצה. משקים כמו קרית-ענבים דומים למשק עירוני ללא קרקע.

יהושע ברנדשטטר (מדריך לבקרה, מחלקת ההתיישבות) גם בדעה שאסור להביא פרות משובחות ארצה כל עוד חסרים תנאים מינימליים של ייצור מזונות משובחים. יש להביא פרים ולעסוק בהכלאות. **וידרו**, מנהיג "הקבוצה הקליפורנית", הוא שהביא לבנימינה פרות הולנדיות שמתו מקדחת קרציות זמן לא רב אחרי שהגיעו ארצה. **אלטשולר** טען שהפרה הדמשקאית חלשה ביותר, גם חלשה מן ההולנדית. לכן הוא בדעה שההכלאה צריכה להיעשות בפרות בלאדי. בהזדמנות זאת הוא מעיר, שללא עזרה וטרינרית מסודרת קשה יהיה לקיים גידול בקר מצליח. הרופאים העובדים היום מתמצאים יותר בטיפול בסוסים ויש לשלוח רופאים להשתלמות בחו"ל. **ליון** (נהלל) בדיעה שיש להחליט איזה פרה בלאדי תשמש יסוד להכלאה – גולנית או בירותית. אין גם לפחד מיבוא קצת פרות הולנדיות. אולי אחדות ימותו, אך השאר יסתגלו כמו שבבך שמן הסתגלו הדמשקאיות, אחרי שגם מתו אחרות בהתחלה.

פיקהולץ (המחלקה להתיישבות של הסוכנות) בעד יבוא פרות הולנדיות, למרות הסכנה של תמותה. זאת פרה מרבה חלב ושקטה, לעומת השקעת עבודה רבה בפרות עצבניות מקומיות או לחילופין, ללכת בדרך הטמפלרים ולעסוק בהכלאה בירותית x הולנדי. **אליהו קראוזה** (המנהל האגדי של מקוה-ישראל): במקום פרות מהולנד צריך להביא איכרים הולנדיים. אין במשקים מספיק תנאים לייצר מזון משובח, גם לא לפרות פשוטות. המשובחות מחו"ל יאבדו 50% מסגולותיהן. יותר מעשי להכליא את הדמשקאיות והבירותיות. כך עשתה מקוה-ישראל והיום היא מקבלת 2000 ליטר מפרה ובקרוב תגיע ל-3000 ליטר. בבך-שמן פרה בירותית מוכלאת נותנת 4000 ליטר ויש אחת שמניבה 5600 ליטר. עד שלא נצליח לייצר מספוא מתאים, נסתפק בהשבחת גועים מקומיים. **אברהם הרצפלד** (גם הוא מעורב

הפרים. מכאן ואילך, הטיפוח היה מבוסס על ההשגים האחרונים של הגנטיקה. ביוזמתו של שלמה דורי, בראשית שנות ה-70 הוקמה היחידה לגנטיקה במכון וולקני כשבראשה ראובן בר-ענן. עד כאן ההתפתחות, אך הדברים התחילו בצורה שונה לחלוטין, בראשית שנות ה-20, על פי הרשום במסמכים שבארכיון הציוני המרכזי בירושלים.

בתאריך 8.8.1922 התכנסה בתל-אביב ישיבה של בעלי מקצוע בחקלאות, ביוזמת המרכז החקלאי, לשם קביעת המדיניות של הכנסת בקר למשקים, מגזעים מקומיים ומגזעי חו"ל. יש לזכור, שהגישה הבסיסית לתכנון משק חקלאי בימים ההם היתה של "משק מעורב" המייצר את הספקתו במשקו, משק כמעט אוטרכי הנמנע ככל האפשר מקניית חומרים מן החוץ. הנה תרשומת הישיבה.

יצחק וילקנסקי (אלעזר וולקני) תיאר את סוגי המשקים לפי תנאים החקלאיים: משקים שלדשותם קרקע ומים המאפשרים גידול מספוא בשפע. לדבריו, משק יכול לקבל שלושה קצירי תלתן מהקטר (= 10 דונם), וזה יספיק לפרה אחת. לכן, משק כזה יכול להחזיק פרה טובה מאד. כך שמספר קטן של פרות יספק חלב בכמות מספקת. כשהאדמה דלה ואין מים, גם אין אפשרות לגדל מספוא ויש להחזיק במשק בקר לבשר. בכלל, במשקים בהם אין תנאים מתאימים לייצר חלב, יש להחזיק פרות פשוטות וזולות. ממספר גדול של פרות כאלה יקבלו די חלב וגם כמות הזבל תגדל ותאפשר לקבל יבולים טובים מדגנים. לשם הכנסה מירבית הוא ממליץ על פרות עם תנובה של 1200–1500 ליטר לשנה. לדוגמה הוא מביא את קרית-ענבים, שם אין אפשרות לגדל מספוא. בתנאים אלה דרושה פרה פשוטה המתקיימת על תבן. לעומת זה, בבך-שמן יש אפשרות לספק מספוא בשפע ויחזיקו שם 3 פרות משובחות במקום 5 פשוטות. כבר ב-1922 אומר וילקנסקי, שלדעתו "אולשטיין" (הולשטיין – ש.ב.) שהצליח בקליפורניה, יצליח גם בארץ, כי האקלים דומה מאד לזה שבארץ. אך שם יש אספסת בשפע, דבר שכאן

בוויכוח הטיפוחי): אין להשיג דמשקאיות ובירותיות. א. קראוזה: את מספר הפרות הדרוש לנו אפשר לקנות בסוריה ובלבנון – אך אפשר לקנות גם בקפריסין או במצרים. בשום אופן לא להביא פרות מרומניה – אם כבר אז מוטב מהולנד. **ד"ר קפקביץ** (ד"ר יעקב נריה) מעלה את בעיית העזרה הווטרינרית. הוא עובד יחיד ביהודה ושומרון ואיננו יכול להיות נוכח במקום בו מתו שלוש פרות. חוסר עובדים קבועים ברפת מקשה. אם כבר רפתנית רכשה לעצמה ידע בסיסי – שולחים אותה לעבודה במקום אחר והמחליפה אין לה מושג בדברים אלמנטריים.

יושע ברנדשטטר אומר, שמחיר הפרה ההולנדית איננו גבוה במיוחד, לעומת מחירי הדמשקאיות והבירותיות הטובות, שבהן היתה תמותה של 40% והפחתת חלב ב-60%. הוא מציע להביא לכל משק 10% הולנדיות וללמוד

כיצד לגדלן.

יצחק וילקנסקי מסכם: אני, וידרו וקראוזה מתנגדים בהחלט להכנסת פרות הולנדיות, ביחוד למקום שאינו יכול עדיין לספק להן מספוא ירוק. הכנסת גזעים והפצת גזעים הוא דבר, שצריך להימסר למוסד נסיוני או מסחרי. השלושה בעד בירותיות.

כאן מתפתח ויכוח פרצדורלי; דמוקרטי: זאת היא דעתם של "השלושה", אך הרוב הוא בעד הכנסת מספר מוגבל של הולנדיות. הפשרה: נבחרה ועדה שתגדיר משקים לפי תנאיהם ותקבע גזע מתאים. חברי הוועד הם: וילקנסקי, וידרו, פיקהולץ, ברנדשטטר (חצי-חצי מכל גישה). יצחק וילקנסקי סוגר את הישיבה.

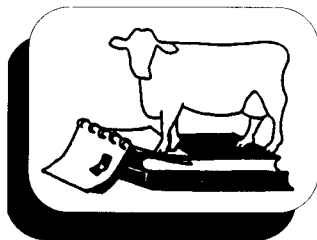
עד כאן רישום מהלך הישיבה, על אף מסכמים מקוריים בארכיון הציוני המרכזי.

לכל המעוניין!

בידי ארכיון הענף שורה ארוכה של כרכי "משק הבקר והחלב", כפולים לאלה שנמצאים דרך קבע בארכיון, כיאה למוסד זה של כלל רפתני ישראל.

הכרכים מקיפים כל חוברות "משק הבקר" מן הראשונה ועד חוברת מס' 200, ולפי הסדר הבא:

120 – 101	10 – 1
130 – 121	20 – 11
140 – 131	30 – 21
150 – 141	40 – 31
160 – 151	50 – 41
170 – 161	60 – 51
180 – 171	70 – 61
190 – 181	85 – 71
200 – 191	100 – 86

כל שמי שמעוניין בכרכים הללו, כולם או מקצתם, מוזמן לבוא לארכיון/מוזיאון הרפת שביפעת כדי לקחתם משם. זכות קדימה למי שמעוניין לקחת את כל הכרכים. רצוי לתאם את הזמן עם הח' שלמה דורי, מנהל המקום; טלפון: 06)6548754.